

SOSYAL POLİTİKALARDA YAŞLI VE YAŞLANAN GÖÇMENLERİ YENİDEN TARTIŞMAK: AVRUPA ÖRNEĞİ

Ferhan Saniye PALAZ¹

Öz

Göç ve yaşlanma, günümüz dünyasında toplumsal yapıyı ve nüfusu şekillendiren iki önemli dinamiktir. Bunların kesişimine işaret eden bir kavram olarak ulusötesi yaşlanmayı ele alan çalışmaların sayısı son yıllarda artmaktadır. Bu makalenin amacı, her iki demografik sürecin sonuçlarının da görünür olduğu Avrupa örneğinde yaşlı ve yaşlanan göçmenleri hedefleyen sosyal politikaları ele almaktır. Bu amaçla sosyal politikalarda yaşlı ve yaşlanan göçmenlere yönelik literatür değerlendirilmiştir. Bu bağlamda öncelikle sosyal politikalarda bu grubun nasıl tanımlanacağı sorusu tartışılmıştır. Bu tanım çerçevesinde yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin nasıl kategorize edilebileceği ve bu kategorileri etkileyen yapısal faktörler olarak ekonomik sistemler, refah rejimleri, göç politikaları, vatandaşlık politikaları ve emeklilik sistemleri incelenmiştir. Ardından kritik uygulama alanları belirlenip şu dört tema altında toplanarak sosyal politika önerileri tartışmaya açılmıştır: 1) sağlık ve sosyal bakım, 2) hizmet sağlayıcıların eğitimi, 3) kümülatif dezavantaj olarak cinsiyet ve 4) aktif yaşlanma. Makale yaşlı ve yaşlanan göçmenleri hedefleyen sosyal politikalarda; farklı göçmen grupların homojenleştirmemesinin önemli olduğu, yaşam seyri boyunca biriken ve yaşlılık döneminde önemli sonuçlara sahip olan kümülatif dezavantajların ve ulusötesi yaşlanma pratiklerinin dikkate alınması gerektiği sonuçlarına ulaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Ulusötesi yaşlanma, göç politikaları, sağlık politikaları, emeklilik politikaları, yaşlılık.*

¹ Doktor Adayı., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, E-posta: ferhanpalaz@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1729-1364

PALAZ, F. (2021). Sosyal Politikalarda Yaşlı ve Yaşlanan Göçmenleri Yeniden Tartışmak: Avrupa Örneği. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 21(53), 795-826. DOI: 10.21560/spcd.vi.754164

RECONSIDERING OLDER MIGRANTS IN SOCIAL POLICIES: THE CASE OF EUROPE

Abstract

Migration and aging are dominant processes in contemporary societies, therefore, the number of works tackling their intersection increases in recent years. This article aims to discuss social policies targeting older migrants in Europe, where the results of both these processes are prominent. The literature on older migrants within the scope of social policies is evaluated. Firstly, the question of how this group is conceptualized in social policies is discussed. The way older migrants are categorised and structural factors affecting these categories, including economic systems, welfare systems, migration and citizenship policies, and retirement systems are studied within the frame of this definition. Subsequently, the critical spheres of implementation are determined and propositions regarding social policies are opened to the discussion under four themes: 1) health and social care; 2) education for public servants; 3) gender as a cumulative disadvantage; 4) active aging. The article concludes that in social policies targeting older migrants it is important not to homogenise various migrant groups. Additionally, the cumulative disadvantages gathered during the life course should be considered. Finally, focus should be given to practices of transnational aging.

Key Words: *Older migrants, transnational aging, migration policy, health policy, retirement policy.*

GİRİŞ

Tüm dünyada olduğu gibi Avrupa’da da demografik yaşlanma ve göç sosyodemografik değişim üzerinde baskın süreçler olmuştur. Dünya tarihinde ilk defa 2050 yılına gelindiğinde 65 yaş ve üzeri nüfusun 15 yaş ve altı nüfustan daha çok olacağı tahmin edilmektedir (Cramm vd., 2012, s. 142). Nüfusun yaşlanmasının pek çok sonucu vardır. Örneğin sosyal güvenlik sistemi gibi sosyo-ekonomik organizasyonlar üzerinde etkili olmaktadır (Altan & Şişman, 2003, s. 4). Zira çalışma çağındaki olan yani ekonomik kaynaklara katkıda bulunan nüfus grubu, emeklilik çağındaki birden çok neslin kamusal ihtiyaçlarını karşılamak zorunluluğu ile karşı karşıyadır (Dumas ve Turner, 2009, s. 46).

Göç ve demografik yaşlanmanın kesişiminde yer alan bir sosyal gerçek olarak “ulusötesi yaşlanma” da artmaktadır. Ulusötesi yaşlanma denildiğinde “yaşlı ve yaşlanan göçmenler” altında 1) göç ettikleri ev sahibi ülkede yaşlanan göçmenler, 2) yaşlandıktan sonra ailesinin yanına ya da köken ülkesine göç etmiş olan yaşlılar, 3) insani nedenlerle zorunlu olarak göç etmiş olan yaşlılar gibi farklı gruplar yer almaktadır (Ruspini, 2009, s. 5). Yine, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra göçmen işçi alan ülkeler için yaşlı ve yaşlanan göçmenler genel nüfus içinde kayda değer bir sayıya sahiptir (Ciobanu ve Hunter, 2017, s. 7). Bu kişilerin yaşlanma tecrübesinin, doğduğu ülkede yaşlanan kişilerden farklı olarak ulusötesi bir boyutu vardır. Horn ve Schweppe’ye göre (2017, s. 335) ulusötesi yaşlanma üzerine yapılacak çalışmalar artan önem kazanmaktadır çünkü pek çok sanayi ülkesinde göçmen nüfus yaşlanmakta olduğu gibi emeklilik döneminde yapılan göç de artmaktadır.

Bununla birlikte göç ve yaşlanmanın kesişimi sosyal bilimlerde ihmal edilmiş bir alandır. Yaşlanma araştırmalarında yaşlanan göçmenlere ve göç tecrübelerine ancak sınırlı ilgi gösterilmiştir (Cook, 2010; Warnes ve Williams, 2006’dan akt. Park ve Kim, 2013, s. 158). Göç çalışmalarına bakıldığında da benzer bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Gençlik ve orta yaş ile kıyaslandığında yaşlılık dönemi, göç çalışmalarında daha az ilgi görmektedir (Blakemore, 1999, s. 761). Bu bağlamda ulusötesilik kavramının yaşlılık araştırmalarında kullanımının geciktiği söylenebilir. Halbuki ulusötesi yaşlanma kavramı; gündelik hayat pratikleri, aile ilişkileri, sosyal hizmetler, öznel iyi oluş hali ve sosyal politika gibi pek çok temanın çalışılmasında önemlidir. Çünkü hem yaşlanmanın hem de göçün ıskalanmadan doğru biçimde anlaşılması için elverişli bir zemin sağlamaktadır (Horn ve Schweppe, 2017, s. 335).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında nüfus yapısının değişimi, ortalama ömrün uzaması, aile yapısındaki dönüşüm ile birlikte yaşlı nüfus grubunun sosyal politikalarda önemi artmıştır ve “sosyal devlet” ilkesinin benimsenmesi ile yaşlılara yönelik sosyal politikalar hız kazanmıştır (Taşcı, 2010, s. 196, 197). Bu politikalar arasında emeklilik sistemleri ön plana çıkarken; çalışma hayatında sosyal dışlanma ve ayrımcılıkla mücadele eden politikalar ve yaşlı bakım ve destek hizmetleri ile ilgili sosyal yardımlar da sosyal politikaların bir parçasıdır (Taşcı, 2010, s. 183). Altan ve Şişman (2003, s. 16) makalelerinde yaşlılara yönelik sosyal politikaların hedeflerinin, tüm sosyal politikalarda olduğu gibi sosyal gelişme, sosyal adalet, sosyal denge ve sosyal bütünleşme başlıklarına sahip olduğunu ve toplumun denge içinde devam etmesini hedeflediğini ifade etmektedir. Ancak yaşlı ve yaşlanan göçmenler sosyal politika bağlamında üzerinde az durulan grupların başında gelmektedir.

Yaşlılık konusundaki sosyal politika önerilerine dair Türkiye’deki çalışmalara bakıldığında erken dönem çalışmalar arasında Kurtkan’ın (1977) Türkiye’de nüfus problemleri ve planlaması konusunu incelediği görülmektedir. Doğrudan yaşlılık ve sosyal politika ekseninde yer alan çalışmalar arasında fiziksel (Yertutan, 1991; Üçku ve Ergin, 1993; Bayık Temel vd., 2009) ve psikolojik (Ak, 1991; Bekaroğlu, 1991) sağlığın iyileştirilmesine yönelik olanlar öne çıkmaktadır. Huzurevlerinde yaşayan yaşlılarda anksiyete (Soydan vd., 2005), beslenme hizmetlerinden memnuniyet (Çekal, 2006), huzurevinde yaşamaya ilişkin görüşler (Arpacı ve Ersoy, 2009), huzurevlerinde alınan bakım (Ardahan, 2010), huzurevinde yaşamının benlik algısındaki rolü (Gökler-Danışman ve Aydın, 2011) de ele alınan konular arasındadır. Yavuz (2004) çalışmasında demografik değişimi hane halkı kompozisyonu üzerinden incelemektedir. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) ve Türkiye Aile Yapısı Araştırması (TAYA) da Türkiye’deki demografik değişime dair ayrıntılı veri sunmaktadır.

Sosyal hizmetler konusuna odaklanan sosyal politika odaklı çalışmalara gelindiğinde yapısal/kurumsal uygulamalar (Yüksel ve Kocaman, 2007) ve bunlar için teknolojinin kullanımı (Özkan ve Purutçuoğlu, 2010) değerlendirilmiştir. Bakım konusunda kadınların rolü (Adak, 2003) ve sağlık hizmetleri ve evde bakım politikaları (Koçer ve Uysal, 2008) çalışılmıştır. Yaşlı istismarı ve ihmali (Uysal, 2002) ve üniversite öğrencilerinin bu konudaki düşünceleri (Karadeniz vd., 2009) de çalışılan konular arasındadır. Türkiye’de yaşlılık dönemine ilişkin beklentilerin belirlenmesi (Aközer vd., 2011), objektif

ve sübjektif refah göstergeleri bağlamında yaşlılıkta yaşamın anlamının yorumlanması ve bu sayede yaşlıların yaşam koşullarını iyileştirmeye hedefleyen politikalara yön verilmesi (Özmete, 2008) gibi meselenin sosyal yanına ağırlık veren çalışmalar bulunmaktadır. Yakın dönem çalışmalar arasında Ceylan (2015) yaşlılık ve refah devletini İsveç örneği üzerinden değerlendirmiştir. Arun (2016) yaşlılık ve eşitsizlik konusunu ele almaktadır. Duben (2018) yaşlı bakımı odağında sosyal politikaları değerlendirmekte ve Yılmaz (2018) Türkiye’de yaşlanma ve sosyal politika ilişkisini ele almaktadır. Tufan (2017) yaşlanmanın siyaseti başlığı altında yaşlılık politikalarını ve Aysan (2017) Türkiye’de sosyal güvenlik ve refah konusunu incelemektedir. Şentürk ve Ceylan (2015) çalışmalarında yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik geliştirdiği sosyal politikaları ele almakta ancak yaşlı göçmenlere yönelik politikalara yer vermemektedir.

Meseleye göç ve yaşlanmanın kesişiminden bakıldığında son yıllarda ilginin arttığı görülmektedir. Kartal ve Alptekin (2015) Almanya’daki birinci kuşak Türk göçmenlerin ulus aşırı göç sürecini ve yaşlanma pratiklerini; Palaz ve Adıgüzel (2016) Hollanda örneğinde yaşlı Türk göçmenlerin aktif yaşlanma tecrübesini; Yüksel ve Hiçdurmaz (2019) Fransa’da yaşlanan göçmenlerin sağlık bakımına ve hizmetlere erişimindeki ekonomik, kültürel ve sosyal engelleri değerlendirmektedir. Avrupa’daki politikaları ve uygulamaları göç değil yaşlılık odağında ele alan çalışmalar arasında Çadır’ın (2017) İngiltere’deki yaşlılara yönelik sosyal hizmetlerin dönüşümünü ve huzurevi sektörünü ele alan ve Karadağ ve Akyıldız’ın (2019) Avrupa’daki demografik değişim çerçevesinde uzun dönem yaşlı bakımının sürdürülebilirliğini inceleyen makaleleri yer almaktadır.

Toplumun bütününün sosyal politikalara eşit erişiminde sosyal politika üzerine yapılan bilimsel çalışma ve araştırmalar önemli bir role sahiptir (Çadır, 2017, s. 9). Yaşlanma üzerine olan araştırma ve politikaların çoğunda sağlık merkeze alınmaktadır (Liu ve Besser, 2003, s. 344). Bu, yeterli bir yaklaşım olmaktan uzaktır. 2009 yılında Avrupa Birliği’ne (AB) üye devletlerde yaşlı göçmenlerin iyi-oluş-haline yönelik politik müdahalelerinin tartışıldığı başlıkların çeşitliliği, yeterli bir yaklaşımın tanımlanmasında anlamlı bir referans noktası oluşturmaktadır: 1) sağlık ve sosyal hizmetler dahil sosyal haklara erişim, 2) haklara ve hizmetlere erişim için gereken bilgiye erişim, 3) sağlıksız koşullarda ve izole hanelerde yaşamın önüne geçilmesi, 4) zorlu ekonomik ve sosyal koşulların sağaltılması, 5) izolasyon dahil zorlu ailevi

durumlarla baş etme, 6) kadınların ekonomik ve finansal özgürlüğünün sağlanması, 7) köken ülkeye döngüsel ziyaretler ve aile birleşmesi ile ilgili sorunların aşılması, 8) dil bilmemekten kaynaklanan iletişim eksikliklerinin giderilmesi, 9) doğrudan ya da dolaylı ayrımcılığa neden olan yasal, yönetsel ve 'de facto' engellerin ortadan kaldırılması ve 10) serbest zamanın organizasyonu (Ruspini, 2009, s. 9-10). Görüldüğü üzere yaşlı ve yaşlanan göçmenlerle ilgili sosyal politikalar çalışılırken sağlığa odaklanan bir yaklaşım eksiktir. Burada altının çizilmesi gereken bir nokta, yaşlanma ve göçün kesişiminde göç ülkesinin diline hakimiyet ve ulusötesi hareketlilik gibi ulusötesi yaşlanmaya özgü pratikleri gündemine alan politikalara ihtiyaç olduğudur.

Sosyal politikalara göç ve göçmenler özelinde bakıldığında görülmektedir ki, göçmenler sağlık-bakım, serbest zaman kullanımı ve sosyal destek gibi sosyal ihtiyaçları karşılamakta akrabalık grupları ve dini cemaat gibi geleneksel kurumlar ve/veya refah devleti ve sigorta şirketleri gibi modern kurumların yetersiz kaldığı durumlarda, bu işlevleri yerine getirmesi amacıyla kendi birliklerini kurmuşlardır (Moya, 2005, s. 840). Diğer bir ifade ile göçmenler, refah devletinin kurulması öncesinde, bu modelin üzerine alacağı rolleri icra eden birer aracı kurum ve göçmen birliği olarak "kardeşlik cemaatleri" kurmuşlardır. Tarihçi Beito (2000) bu konuda 1900'lere girilirken yaşanan göç dalgası ile Amerika Birleşik Devletleri'nde kurulan kardeşlik cemaatleri üzerine ayrıntılı bir inceleme sunmaktadır. Bu birlikler hastane, konaklama tesisi, yetimhane ve yaşlılar evleri gibi kurumlar işletmiş ve sağlık sigortası, cenaze sigortası, doğal afet ve salgınlar gibi yerel krizler için müşterek sigorta hizmetleri oluşturmuşlardır. Göçmenler bu birliklere aidiyet üzerinden kendi sosyal refah sistemlerini oluşturmuş, hem sağlık-bakım ihtiyaçlarını düşük maliyetlerle karşılamışlardır hem de geleceğe ve içinde yaşadıkları dünyaya karşı güven hissi sağlamışlardır (Beito, 2000, s. 1). Neticede sosyal güvenlik sistemleri ve özel sigortaların kurulmasının öncesinde, göçmen birliklerinden alınan hizmetler arasında doğum, tıbbi bakım, hastane bakımı, ilaç, işsizlik ve engellilik sigortası, ücretsiz olarak kendi ülkesine iade edilme, yaşlılık merkezlerinde kalma ve gömülme hizmetleri yer almaktadır (Moya, 2005, s. 843).

Bu makalenin amacı Avrupa'daki yaşlı ve yaşlanan göçmenlere yönelik sosyal politikaları ele almaktır. Öncelikle bu grubunun nasıl tanımlanacağı sorusu tartışılmıştır. Çünkü politika üretilirken hedeflenen grubun

özelliklerinin anlaşılması önemlidir. Bu tanım çerçevesinde yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin nasıl kategorize edilebileceği tartışılmaktadır. Bu kategorileri etkileyen yapısal faktörler arasında ekonomik sistemler, refah rejimleri, göç politikaları, vatandaşlık politikaları ve emeklilik sistemleri değerlendirilmektedir. Makalenin öneriler bölümünde mevcut politikalar 1) sağlık ve sosyal bakım, 2) hizmet sağlayıcıların eğitimi, 3) cinsiyet ve 4) aktif yaşlanma temaları altında sınıflandırılmıştır. Çalışma, Türkiye’den Avrupa’ya göç edip ulusötesi bir yaşlanma tecrübe eden yaşlılar için olduğu gibi Türkiye’de yaşlanan göçmen gruplar için de katkı sunmayı hedeflemektedir.

YAŞLI VE YAŞLANAN GÖÇMENLERİN TANIMLANMASI

Politika yapım süreçlerinde etkili ve isabetli uygulamalara ulaşılmasında hedeflenen grubun kendine özgü dinamiklerinin anlaşılması önemli bir rol oynamaktadır. Mesele yaşlı ve yaşlanan göçmenler olduğunda bu dinamikler hem “yaşlanma sürecini ve yaşlılık dönemini” hem de “göçmen olma” boyutlarını içermektedir. Öncelikle söylenmesi gerekir ki, literatürde üzerinde uzlaşılan önemli bir konu, politika yapımcılar yaşlı ve yaşlanan göçmenleri homojen ve tek bir kategori olarak ele alan her tür genelleştirmeden kaçınması gerektiğidir (Ruspini, 2009, s. 21). Yaşlı ve yaşlanan göçmenleri hedefleyen sosyal politikalarda bu grubun yeterli bir tanımının yapılması için çok boyutlu bir yaklaşım önerilmektedir. Dwyer ve Papadimitriou (2006, s. 1301) bu tanımlamada dört anahtar faktör olarak 1) göç geçmişi, 2) sosyo-hukuki statü, 3) ücretli iş piyasası geçmişi ve 4) AB üye devletlerinden hangisinde ikamet edildiğini belirlemektedir ve yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin emeklilik hakları ve seviyeleri gibi sosyal politika uygulamalarının da bu faktörlerde önemli role sahip olduklarını göstermektedir. Bu faktörleri ihmal eden, homojen bir kategorileştirme sosyal politikalar için sorunlu bir yaklaşımdır.

Öte yandan mevcut politikalarda ise göçmen yaşlıların sıklıkla kültürel olarak statik ve homojen “diğerleri” olarak kabul edildiği görülmektedir (Torres, 2006’dan akt. Zubair ve Norris, 2015, s. 900). Örneğin Hollanda’daki yaşlı ve yaşlanan Türk ve Faslı göçmenler; benzer göç geçmişleri, sağlık ve sosyo-ekonomik koşulları nedenleri ile bazı politikalarda homojen bir grup olarak değerlendirilmektedir (Denktaş, 2011). Halbuki Klok ve arkadaşlarına göre (2017, s. 37) bu grupların ulusötesi yaşlanma davranışları ve aidiyetleri birbirinden farklıdır. Yaşlı ve yaşlanan göçmenlere yönelik sosyal politikalar için göçmenlerin köken ülkesine ek olarak, farklı göç motivasyonları ve göç deneyimleri de önemli bir boyut oluşturmaktadır. Ruspini’ye (2009, s. 23) göre

“yaşlandıktan sonra göç etmiş olanlar” ile “gençken göç edip göç ülkesinde yaşlanan gruplar” ayrı ayrı ele alınmalıdır. Netice olarak yaş, yaşlanma ve göç bağlamsal bir karaktere sahiptir (Zubair ve Norris, 2015, s. 901).

Avrupa’daki yaşlı ve yaşlanan göçmenler için politika üretilirken mevcut ekonomik ve sosyal zorluklarının göçün karakterinden yani göç motivasyonundan, köken ülkeden ve varış ülkesinden doğrudan etkilendiği görülmektedir. Bu konuda Dwyer ve Papadimitriou’nun (2006, s. 1306-1307) çalışması AB’deki yaşlı ve yaşlanan göçmenleri beş sınıfa ayırarak meseleyi netleştirmektedir: 1) AB’ye üye olan ülkelere yine Birlik üyesi ülkelere işçi olarak göç etmiş olan yaşlılar, 2) AB üyesi olmayan ülkelere Birlik ülkelerine işçi olarak göç etmiş olan yaşlılar, 3) aile-temelli göç ile uluslararası göç yapmış olan emekli yaşlılar, 4) sığınmacı olan uluslararası emekli yaşlılar ve 5) zorunlu göçmen olan yaşlılar. Bu grupların mevcut ekonomik ve sosyal durumlarının birbirinden ne kadar farklı olduğuna dair örnek verilecek olunursa, ilk iki grubun henüz emekli olmayıp hâlâ ücretli iş piyasasında aktif oldukları ve de eğitim seviyesinin düşük olduğu görülmektedir. İkinci grup, ilk grup gibi göç edilen ülkenin diline hakimiyette zorluk yaşamasına ek olarak, ciddi seviyede sosyal ve maddi yoksunluk yaşamaktadır. Çalışma hayatlarına bakıldığında da ilk grubun kesintili, ikincisinin tamamlanmamış bir ücretli iş geçmişi olduğu görülmektedir. İki grubun da konut durumları dezavantajlıdır. İkinci grubun dini ve/veya kültürel ayrımcılığa uğraması olasıdır. İki grupta da kadınların finansal desteğe olan ihtiyaçları erkeklere kıyasla daha yüksektir ve ikinci grupta ilkinden daha fazla desteğe ihtiyaç duymaktadır (Dwyer ve Papadimitriou, 2006, s. 1308).

Sosyal politikalar için hedeflenen grubun tanımlanması meselesi sadece göçün karakteri ile bitmemektedir. Yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin mevcut korunmasızlıklarını şekillendiren pek çok boyut söz konusudur. Ciobanu ve arkadaşlarının (2017, s. 167) çalışmasına göre ulusal ve uluslararası göç rejimleri, sosyal politikalar ve bakım rejimleri, göçmenlere yönelik kamusal tutumlar ve bunların yanı sıra hem ev sahibi hem de köken ülkedeki ekonomik durum göçmenlerin lehine ya da aleyhine bir yapının makro seviyedeki koşullarını oluşturmaktadır. Mezo seviyede ise göçmenlerin yaşlılık döneminde yaşlanabilecekleri ortak normlar ve mütakabiliyet de dahil olmak üzere etnik topluluk ve aileye ait ağ ve kaynaklar etkili olmaktadır. Mikro seviyeye gelindiğinde, göç tecrübesi, sosyoekonomik statü, aktiflik, sağlık durumu, teknoloji okuryazarlığı ve dil kullanımı gibi bireysel etkenler

rol oynamaktadır. Ayrıca yaşanan AB üyesi ülkenin göçmen politikası, göç algısı ve vatandaşlık kabul yapıları önemli etkiye sahiptir (Bauböck, 2002'den akt. Dwyer ve Papadimitriou, 2006, s. 1314). Bu durum özellikle de Birlik vatandaşı olmanın AB vatandaşlarına sağladığı haklardan mahrum olan yani Birlik üyesi olmayan ülkelerden göç etmiş olan yaşlıların sosyal güvenlik hakları üzerinde etkili olmaktadır (Dwyer ve Papadimitriou, 2006, s. 1314).

Göç politikalarının yaşlı ve yaşlanan göçmenler için belirleyici olan sonuçlarına genel olarak bakıldığında, bir uçta göçmenlerin geçici birer sakin olarak görüldüğü ülkeler vardır. Bunlarda göçmenler “yabancı” olarak görülür ve devletin rolü ulusal sınırlarına kabul etme, yasa dışı göçü izleme ve sınır dışı etme gibi yasal prosedürler ile sınırlıdır. Diğer uçta ise kendisini bir göç ülkesi olarak tanımlayan ülkeler vardır. Bunlar, göçmenlere “potansiyel yeni vatandaşlar” olarak yaklaşır. Bu ülkelerin yaklaşımında göçmenlerin potansiyelinden yararlanmak ve entegrasyonu pekiştirmek önceliklidir (Penninx ve Schrover, 2001'den akt. Schrover ve Vermeulen, 2005, s. 829). Birçok ülke göçmenleri “birer yabancı olarak görme” tutumundan “potansiyel vatandaş olarak görmeye” ilerlemiş olsa da yaklaşımdaki bu değişimi her ülke aynı seviyede yakalamamıştır ve bazı ülkelerin ihmalkâr olduğunu söylemek makuldür (Schrover ve Vermeulen, 2005, s. 829).

Meselenin ekonomik bağlamına örnek verilecek olunursa, ikamet edilen göç ülkesinin Bismarkiyen ya da Beverijyen sisteme sahip olması önem arz etmektedir. Zira bunlardan ilki sosyal güvenlik olup, bireylerin yaptıkları katkıya dayanır. İkincisi sosyal yardım olup, bireyin vatandaşlık statüsü ve muhtaçlık seviyesini temel alır (Bonoli 1997'den akt. Dwyer ve Papadimitriou, 2006, s. 1310). Dwyer ve Papadimitriou'ya göre (2006, s. 1311) işçi olarak göç etmiş olan ve AB üyesi bir ülkede yaşlanan göçmenlerin çoğu teoride göç tecrübelerinden ve/veya düşük yasal statülerinden kaynaklanan kümülatif dezavantajlarının üstesinden gelme şansına sahiptirler. Fakat pratikte bu yaşlılar yüksek oranda işsizlik yaşamış oldukları ve istihdam piyasasında ancak düşük vasıflı ve vasıfsız sektörlerde çalışmış olmaları nedenleriyle AB vatandaşlarına göre daha az emekli maaşı almaktadırlar (Dwyer ve Papadimitriou, 2006, s. 1311).

Son olarak, göç edilen varış ülkesinin hangi refah rejimine sahip olduğu da belirleyici bir faktördür. Rostila ve arkadaşlarının (2015, s. 208-210) çalışmasına göre Avrupa'daki farklı refah rejimi modelleri beş ideal tipe

ayrılmaktadır. Sosyal-demokrat rejimde bireysel kapasitenin artırılması hedeflenir. Refah devleti çocukların, yaşlıların ve marjinalize olanların bakım sorumluluğunu doğrudan kendi üstüne alır (Esping-Andersen 1990, 1999'dan akt. Rostila vd. 2015, s. 208-210). İsveç ve Danimarka bu ideal tipin örnekleridir. Muhafazakâr-korporatist ideal tipte sosyal haklar sınıf ve statüye bağlı olarak belirlenir. Devlet ancak ailenin bakım vermesi çok zor olduğunda sürece dahil olur (Esping-Andersen 1990'dan akt. Rostila vd. 2015, s. 208-210). Fransa ve Almanya bu ideal tipin örnekleridir. Liberal ideal tipte devlet piyasayı güçlendirir ve vatandaşlar bireysel bir kriz durumunda aile ve arkadaşlarının yardımına bağımlıdır. Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri bu ideal tipin örnekleridir. Akdeniz tipinde yaşlıların aile ve arkadaşlarına bağımlılığının artırılması hedeflenmektedir. Sosyal güvenlik sistemi daha az gelişmiştir ve resmi bir güvenliğin yerine yüksek seviyede ailecilik vardır (Bonoli, 1997; Ferrera, 1996'dan akt. Rostila vd. 2015, s. 208-210). İspanya ve İtalya bu ideal tipin örnekleridir. Post-sosyalist rejimde sosyal güvenlik sistemi nüfusu yüksek seviyede kapsar fakat ancak düşük seviyede fayda sağlamaktadır. Bu nedenle vatandaşlar aile ve piyasaya bağımlıdır (Aidukaite, 2009'dan akt. Rostila vd. 2015, s. 208-210). Çek Cumhuriyeti ve Polonya bu ideal tipin örnekleridir. Görüldüğü gibi göç edilen varış ülkesindeki refah rejimi, yaşlılık dönemi ve yaşlanma süreci üzerinde doğrudan etkilere sahiptir.

Yaşlı ve yaşlanan göçmenler sosyal güvenlik haklarını devam ettirebilmek için çeşitli stratejiler geliştirmektedir. Çünkü köken ülkelerine yaptıkları ziyaretlerin süresi ve sıklığı bile yasal oturma izni ve sosyal güvenlik hakları gibi temel konularda haklarını kaybetme riski doğurmaktadır (Fokkema vd., 2016'dan akt. Ciobanu vd., 2017, s. 168). Bu konuda söz gelimi Hollanda ve Fransa, yaşlanan göçmenlerin köken ülkelerine dönmeleri durumunda emeklilik ve sağlık hizmetlerinden faydalanmaya devam etmelerini sağlayacak adımlar atmaya çalışmış olsa da AB hukukundaki sınırlandırmalarla ve kendi ülkelerinde göçmen dostu yasalara itirazlarla karşılaşmaktadırlar (Horn ve Schweppe, 2017, s. 336).

Neticede yaşlı ve yaşlanan göçmenleri hedefleyen sosyal politikalar bu grubun tanımlarken, bu grubun yapısal kümülatif dezavantajlarını göz önünde bulundurması önemlidir. Bu bağlamda göçün karakteri, göç edilen varış ülkesinin göç politikası, refah rejimi, ekonomik sistemi gibi makro faktörler ve istihdam tecrübesi, varış ülkesinin diline hakimiyet gibi mikro faktörler

de söz konusudur. AB üye ülkeleri arasında yaşlıların öznel iyi oluş halinin yükseltilmesi yönünde artan bir farkındalık olmasına rağmen, üye ülkelerde yasal oturma sahip olan pek çok emekli uluslararası göçmen dezavantajlı durumdadır (Dwyer ve Papadimitriou, 2006, s. 1301). Bu durumun arkasındaki temel neden yukarıda açıklanan AB vatandaşlığı politikasıdır. Yaşlı ve yaşlanan göçmenler için politika üretileceğinde farklı ülkelerde göçmenlerin sahip olduğu farklı vatandaşlık statüleri ve sosyal hak sistemleri önemlidir. AB vatandaşlığı ve ondan doğan tüm sosyal haklar, birlik üyesi bir devletin vatandaşı olma kuralı ile sınırlanmaktadır. Bu 'Birlik vatandaşı olma' kuralı neticesinde AB'deki yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin refah hakları sosyal güvenlik çerçevesinin dışına itilmektedir (Dwyer ve Papadimitriou, 2006, s. 1307, 1309). Neticede AB üyesi olmayan ülkelere AB üyesi ülkelere göç etmiş olup, göç ettikleri ülkede yaşlanan emekliler AB vatandaşlarının sahip olduğu birtakım haklara sahip olmayıp, yaşadıkları ülkenin yalnızca sosyal güvenlik haklarından faydalanabilmektedirler (Dwyer ve Papadimitriou, 2006, s. 1302). Sosyal politikalar yapılandırılırken bu mikro ve makro faktörlerin farklı göçmen grupların dezavantajlarının anlaşılmasında hesaba katılması etkili ve sürdürülebilir uygulamalar için anahtar role sahiptir. Avrupa'da yaşlı ve yaşlanan göçmenlere yönelik sosyal politikalarda kritik olan temaların belirlenmesi de uygulama kolaylığı açısından anlamlı bir adım olabilir.

AVRUPA'DA YAŞLI VE YAŞLANAN GÖÇMENLERE YÖNELİK MEVCUT SOSYAL POLİTİKALAR VE ÖNERİLER

Avrupa'daki yaşlı ve yaşlanan nüfusla ilgili sosyal politikalar incelenirken göçmenlik odağı alındığında uygulama önerilerinde dört tema öne çıkmıştır. Bu temalardan ilki -yaşlılık dönemi için yaygın olarak ilk akla gelen uygulama alanı olan- sağlık ve bakımdır. İkincisi bireyle devlet ve kurumları arasında doğrudan dolayım sağlayan hizmet sağlayıcıların eğitimidir. Bakım başlığında değinildiği üzere, yaşlı ve yaşlanan göçmenlere hizmet sağlayan kişilerin kültürel farklılıklara duyarlı olması önemli bir sosyal politika alanıdır. Üçüncü bir tema olarak cinsiyet belirlenmiştir. Bu seçimin nedeni cinsiyetin hem yaşlılık hem de göçmenlik tecrübesinde kümülatif bir dezavantajlar olarak önemli rol oynamasıdır. Son olarak aktif yaşlanma teması ile meselenin sosyal katılım ve sosyal dışlanma boyutları ele alınmaktadır.

1. Sağlık ve sosyal bakım

Şimdiye kadar tartışıldığı üzere, yaşlı ve yaşlanan göçmenler homojen

bir grup değildir. Yaşlı ve yaşlanan göçmenler için kültüre duyarlı kurumsal sağlık bakım anlayışlarının geliştirilmesi üzerinde durulmaktadır (Ruspini, 2009, s. 8). 1980'lerden beri sosyal hizmetler teorisi, farklı kültürel arka planlara sahip kişilerin ihtiyaçlarını karşılayacak kültüre duyarlı pratiklerin önemini vurgulamaktadır (Giuntoli ve Cattan, 2012, s. 132). Teorik çalışmalar, kültürü odak noktasına alan bakım pratiklerine atıfta bulunurken “kültürel duyarlılık”, “kültürel yeterlilik”, “kültürlerarası uzmanlık”, “kültürel farkındalık” ve “kültürel sorumluluk” gibi farklı tanımlar kullanmaktadır. Farklı kültürel geleneklerin bilgisine vakıf olunması ve bu konuda farkındalık kazanılması gerekli olmakla birlikte, yeterli bir uygulama bundan fazlasını gerektirmektedir (Brach ve Fraser, 2000'den akt. Giuntoli ve Cattan, 2012, s. 132-133). Bu konuda Whaley (2008) kültürel duyarlılık ve kültürel yeterlilik kavramlarının farklı içeriklere sahip olduğunu; ilkinde uygulayıcıların farklı kültürel inanç, gelenek ve davranışlar hakkındaki bilgi ve farkındalığına vurgu yapıldığını; ikincisinde ise farklı kültürlerden kişilere hizmet sağlayan kişilerin ilgili teknik bilgi ve becerilere sahip olmasının da kapsama alındığının altını çizmektedir (akt. Giuntoli ve Cattan, 2012, s. 132).

Göçmen topluluklarında yaşlılar için bakım pratiklerini inceleyen çalışmalar, kültürel prensiplerin tek bir grup içinde dahi homojen olmadığı göstermiştir (Giuntoli ve Cattan, 2012, s. 134). Bu nedenle Yu (2009), bir göçmen grubun tüm üyelerini sağlık ve sosyal bakımlarını tek tip kültürel prensibe dayanarak düzenleyen uygulamaları eleştirmektedir (akt. Giuntoli ve Cattan, 2012, s. 133). Göçün karakteri ve kültürel arka plana bağlı olarak farklı göçmen gruplarında bakımın hangi tekniklerle, kim tarafından ve nasıl uygulanacağına yönelik beklentiler farklılaşmaktadır. Burada dikkat çekilmesi gereken bir nokta, bu farklılıkların sadece kültürden kaynaklanmayıp, bireysel özellikler ve biricik yaşam deneyimlerinden de etkilendiğidir. Bakım konusunda tüm gruplar için ortak olan beklenti ise, “emniyet hissi” ile “bedensel ve duygusal anlamda saygı görme” olarak açıklanabilecek olan onurun korunması beklentisidir (Giuntoli ve Cattan, 2012, s. 143, 144).

Yaşlılık döneminde bakımın kimden alınacağı da önemli bir politika alanıdır. Avrupa'da ikamet eden bazı göçmen grupları için yaşlılık döneminde bakımın çocuklardan alınmasına büyük önem verilmektedir (Liversage ve Mizrahi Mirdal 2017, s. 288). Öte yandan, yetişkin çocuklardan bakım alınması üzerinde etkili olan bazı faktörler vardır. Örneğin hem kadın hem de erkeklerin iş gücüne katılması, göçmen aileler için yeni bakım pratiklerinin

geliştirilmesini gerekli kılmaktadır (Liversage ve Mizrahi Mirdal 2017, s. 290). Somut bir örnek verilecek olunursa, Lorenz-Meyer ve Grotheer'in 2000 yılında gerçekleştirdikleri araştırmanın sonuçlarına göre Türkiye'den Avrupa'ya göç etmiş olan ailelerde 25-35 yaş grubu çocuklar ebeveynleri yaşlandığında onlarla birlikte yaşamaya isteklidir; fakat 2013'te yaptığı çalışmasında Naldemirci, Türkiye'den İsveç'e göç etmiş olan orta sınıf yaşlıların çocuklarına yük olmak istemediklerini ve bakım konusunda öncelikli tercihlerinin devletten bakım almak olduğunu göstermiştir (akt. Liversage ve Mizrahi Mirdal 2017, s. 290).

Bu durum farklı göçmen grupları için de benzerdir. Örneğin Blakemore (1999, s. 770) çalışmasında, yaşlanan göçmenlerin sahip olduğu aile bağlarının her zaman için çocuklarından bakım alabilecekleri anlamına gelmediğini göstermektedir. Britanya'daki Asya kökenli yaşlı göçmenler çocuklarının kendilerine bakım vermeye ne kadar istekli oldukları konusunda endişeli olduklarını ifade etmektedirler. Schans ve Komter'in (2010, s. 201, 202) çalışmasında yaşlanan göçmenlerin yetişkin çocuklarından bakım alacağını varsayılmasının hatalı olduğunu ifade edilmektedir zira genç neslin eğitim düzeyi yükseldikçe ebeveynlerine bakım verme konusundaki algı ve fikirleri değişebilmektedir ve bakım konusunda tavsiye vermekle sınırlı bir rol üstlenmeyi tercih ettikleri görülmektedir.

Yaşlı ve yaşlanan göçmenler için yapılacak bakım politikaları sağlık ile sınırlı olmayıp, meselenin bir de sosyal bakım boyutu vardır. Gray'in (2015) çalışması bu sosyal boyutu değerlendirmektedir. Bilindiği üzere yaşlanma ile birlikte azalan fiziksel hareketlilik bu dönemde gönüllülük gibi sivil katılım ya da hobiler gibi serbest zaman ilgileri sayesinde yeni arkadaşlıkların kurulması ya da sahip olunan sosyal ağların sürdürülmesini zorlaştırmaktadır. Bireysel sosyal ağdaki bu yıpranma çocuğu olmayan yaşlıların yeni sosyal ilişkiler kurma ihtiyacını özellikle artırmaktadır. Emekli evleri, yaşlılara buradaki sakinler ya da çalışanlar tarafından organize edilen sosyal aktiviteler sunarak "hazır topluluklar" oluşturmakta ve bu sayede onları izolasyon, yalnızlık ve depresyondan korumaktadır (Gray, 2015, s. 68-69).

Bakım ve sağlık politikalarının etkisi sosyal boyuta da yansımaktadır. Muckenhuber ve arkadaşlarının (2015, s. 61) sosyal sermaye ve sağlık ilişkisini ele alan araştırma sonuçlarına göre yaşlılar kötü sağlık koşulları ve düşük sosyal sermaye nedeni ile diğer yaş gruplarına kıyasla dezavantajlı durumdadır. Yukarıda bahsedildiği üzere yaşlılıkta ve yaşlanma sürecinde sosyal sermaye

yani sosyal ağlar ve sosyal destek mübadelesi sadece bireysel nedenlerle değil yaşam seyrinin kaçınılmaz sonuçları neticesinde de düşmektedir. Görüldüğü gibi daha iyi sağlık statüsünün desteklenmesi sadece hastalıkların önlenmesi ve iyileşme sürecinde rehabilitasyon hizmetlerinin sağlanması ile sınırlı kalmamakta, sosyal içerme ile de iç içe geçmektedir. Bu nedenle sağlıkla ilgili politikalar oluşturulurken, sosyal sermayeye yönelik ihtiyaçların desteklenmesi de önemlidir.

Avrupa'daki yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin sağlık ve sosyoekonomik statü bakımından göçmen olmayanlara kıyasla dezavantajlı konumda olduğu literatürde sıklıkla gösterilmiştir (Ciobanu vd., 2017, s. 168). Örneğin Croda'nın (2015, s. 320) çalışmasına göre yaşlılık döneminde kronik ağrıların önlenmesi ve yönetilmesini güçlendirecek kamu politikaları, genel nüfus içinde maddi ve sosyal yoksunluk tecrübe etme ihtimali yüksek olan grupları hedeflemelidir. Kümülatif dezavantajlı bir grup olarak göçmenler bu korunmasız gruplar arasında yer almaktadır. Yine, ulusötesi yaşlanmanın kendine has dinamikleri de politikalarda yerini almalıdır. Ailelerin göçle birlikte tecrübe ettikleri değişim sonucunda bakım ihtiyaçları, bakımdan beklentileri ve bakım verme/alma kapasiteleri etkilenmektedir (Zickgraf, 2017, s. 321). Ulusötesi bakımın olanakları ve yetersizlikleri anlaşılabilir şekilde yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin desteklenmesi önemlidir. Ciobanu ve arkadaşlarının (2017, s. 177) araştırma sonuçlarına göre yaşlı bakımı için köken ve misafir ülke arasında sıklıkla seyahat etmek zorunda kalan göçmenler ve bu tür hareketliliğin sebep ve sonuçlarının kamu politikalarının gözünden kaçması olumsuz bir boyut olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü pek çok ulusötesi aile için ulusötesi bakım verme ve destek mübadelesi önemli bir yere sahiptir (Baldassar vd., 2007'den akt. Zickgraf, 2017, s. 321). Son olarak, yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin bakım konusundaki rolü bakım alma ile sınırlı değildir. "Sıfır nesli" ile yaptığı nitel araştırmada Zickgraf (2017, s. 333), bu neslin birinci nesle torun bakımı gibi pratik destekler sağlamasının yanı sıra duygusal ve maddi destek de sağladığını görmüştür.

2. Hizmet Sağlayıcıların Eğitimi

Bakım başlığında değinildiği üzere, yaşlı ve yaşlanan göçmenlere hizmet sağlayan kişilerin kültürel farklılıklara konusunda farkındalık kazanması önemli bir sosyal politika alanıdır. Çünkü yaşlılar, diğer nüfus gruplarına kıyasla, kurumlarla daha sık temas kurmaktadır ve hizmet sağlayıcılarının iyi

niyetine daha çok bağımlıdır. Politika ve devlet kurumlarına duyulan güven, yaşlıların hayatlarında önemli bir role sahip olabilir (Rostila, vd., 2015, s. 212). Kendi evinde özerk olarak yaşaması mümkün olmayan yani çeşitli seviyelerde bakıma ihtiyaç duyan yaşlı ve yaşlanan göçmenler için politika geliştirilirken, mekânsal çözümlerin ötesine geçilerek yaşlılarla temas halinde olan kamu görevlilerinin sosyal grupların farklılıklarına yönelik farkındalık geliştirmesi, bunun için de eğitilmesi önemli bir uygulama alanıdır.

Yaşlı ve yaşlanan göçmenlere hizmet sağlayan kişilerin eğitimi, bakım konusu ile sınırlı değildir. Gray'ın (2015, s. 81-82) emekli evleri üzerine olan araştırmasında bu evlerde kalan yaşlıların sosyal etkileşim imkanlarının yükseltilmesi için çalışanların yardımına ihtiyaç duydukları görülmüştür. Bu durum özellikle farklı yaş gruplarından, sağlık seviyelerinden ve kültürel arka planlardan yaşlıların bir arada barındığı kurumlarda önemlidir çünkü tüm bu farklılıklar sosyal mesafeye yol açmakta ve sonuçta yaşlıların sosyal izolasyonla ve yalnızlıkla karşılaşmasına neden olabilmektedir. Bu kurumlarda hizmet veren kişilerin uygun etkinlik ve aktivitelerle sakinleri bir araya getirmesi, ancak eğitim ile sağlanabilir.

Hizmet sağlayıcıların eğitimi kapsamında, yaşlılara bilgi veren personel de yer almaktadır. Giuntoli ve Cattan'ın (2012) araştırmasına göre yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin örneğin yalnızlıkla baş etme stratejileri mevcut hizmetlerden ne kadar haberdar olduklarına dayalı olarak değişmektedir. Muckenhuber ve arkadaşlarına (2015, s. 61) göre kamu sağlığı ve önleyici eylemler tasarlanırken yaş gruplarına odaklanılmalı ve yaşlıların kurumsal bilgi kaynaklarına erişiminin sağlanması özellikle amaç haline getirmelidir. Bu politikalarda toplu taşımanın geliştirilmesi, kent planlamasında yaşlıların ihtiyaçlarının hedeflenmesi, yürüme mesafesinde gündelik ihtiyaçların sağlanabileceği alışveriş mekânları geliştiren güvenli ve dostane çevrelerin oluşturulması ve insanlarla tanışma fırsatı sağlayan mekânların oluşturulması amaçlanmalıdır. Zira birey kendini içinde bulunduğu toplulukta ne kadar güvende hissederse ve topluluğa erişimi ne kadar kolay olursa, ihtiyaç duyduğu kaynaklar hakkında bilgi alması da o kadar kolaylaşmaktadır. Ciobanu ve arkadaşlarının (2017, s. 177) araştırma sonuçlarına göre, yaşlı ve yaşlanan göçmenler arasında sosyal hizmetlere ve kamusal bakım hizmetlerine erişim ve bu hizmetler hakkında bilgi sahibi olma konularında ilerleme kat edilmişse de, kamu politikalarının kültürel faktörlere duyarlılığı hâlâ yetersizdir. Bu

noktada karşımıza bilgilendirme hizmetlerinde çok dilli bir yaklaşımın politika yapıcılar tarafından ne kadar sağlandığı sorusu çıkmaktadır.

Göç edilen ülkenin diline hakimiyetteki sınırlılık, ulusötesi yaşlanmaya özgü kümülatif dezavantajlardan biridir ve kamusal hayatta görünür olmalarına ne kadar imkân sağlandığı ile ilişkilidir. Misafir işçi olarak Avrupa'ya göç etmiş ve bugün artık 65 yaşını geçmiş olan yaşlı göçmenler örneğinde, göçün ilk yıllarında geçicilik beklentisi ile dil öğrenimi dahil hiçbir uyum programının yapılmamış olması ve göç ülkesi dilini öğrenmemiş olmaları yaşlılıkta örneğin doktor randevularında çocuk ve torunların yardımına ihtiyaç duymak şeklinde kendini göstermektedir. Hizmet sağlayıcıların bu konuda eğitilmesi önemlidir.

3. Kümülatif Dezavantaj Olarak Cinsiyet

Cinsiyet, hem yaşlılık ve yaşlanma ve hem de göçmenlik tecrübesinde kümülatif dezavantajlar arasında önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle makalede tematik olarak ele alınması tercih edilmiştir. Cinsiyet, her yaş grubundaki göçmen için sosyal politika tasarlanırken önemlidir çünkü kadın ve erkeklerin göç sonrası yaşam tecrübeleri birbirinden oldukça farklıdır (Burholt, 2004, s. 387). Bununla birlikte, yaşlılık döneminde özel önem kazandığı söylenebilir. Ciobanu ve arkadaşları (2017, s. 177) yaşlı ve yaşlanan göçmenleri hedefleyen sosyal politikalarda cinsiyetin, sosyal korunmasızlıkların ortaya çıkarılmasında önemli bir etken olduğunu fakat yeterince gündeme taşınmadığını ifade etmektedir. Halbuki kadınların yaşlandıktan sonra göç etme ihtimali erkeklere kıyasla daha yüksektir. Bu durumun nedenleri arasında ortalama yaşam sürelerinin daha yüksek olması, torun bakımında daha sık rol almaları ve yaşlandıktan sonra yapılan göçün özel tipleri olarak aile birleşmesi göçü ya da ulusötesi ikili-yerleşim göçü yapma ihtimallerinin daha yüksek olması sayılabilir (Rallu, 2017, s. 4, 5).

Cinsiyetten kaynaklanan dezavantajların aşılmasını hedefleyen politikalar tasarlanırken birkaç nokta dikkate alınmalıdır. Çünkü eğitim seviyesi (Blackburn vd., 1996) ve varış ülkesinin ulusal diline hakimiyet (Alexander, 1999) konusunda cinsiyetler arası farklılıklar olduğu gibi; kültürel norm ve geleneklere uyum (Ginn ve Arber 2001) gibi konularda kadınların uyum sağlama seviyesinin daha düşük olduğu (Ghuman, 2000) da söylenebilir (akt. Burholt, 2004, s. 387). Bu durum sadece yaşlandıktan sonra göç eden kadınlarla sınırlı değildir. Genç ve orta yaşta göç etmiş olan kadınlar arasından daha çok ev ve ailenin bakımı ile ilgilenmiş olanlar için, erkeklere kıyasla varış

ülkesinin diline hakimiyetlerin daha düşük seviyede olduğu bilinmektedir (Ciobanu vd., 2017, s. 177). Dil engeli olan yaşlı kadınlar doğduğu ülkede yaşayan yaşlılarının baş etmek zorunda kalmadıkları, göçmen olmaya yani ulusötesi yaşlanmaya özgü çeşitli zorluklar tecrübe etmektedir.

Cinsiyete duyarlı sosyal politikalar geliştirilirken gündeme alınması gereken bir diğer konu da sosyal içermedir. Bu konuda hem yeterli kentsel mekânların oluşturulması hem de emniyet hissini sağlanması önemli başlıklardır. Buffel'in çalışmasında (2017, s. 7) yaşlı ve yaşlanan göçmen kadınlar, yaşadıkları kentsel bölgede rahatlıkla kullanabilecekleri mekânların yetersizliği sorununu dile getirmişlerdir. Angelini ve Laferrere'nin (2013, s. 334) araştırma sonuçlarına göre örneğin suçun sorun olduğu mahallelerde yaşamak yaşlı ve yaşlanan kadınların sosyal ağını daraltmakta ve yalnızlığa neden olmaktadır. Emniyet hissini sağlanması kadınların refahını artıracaktır. Görüldüğü üzere sosyal politikalar kurgulanırken cinsiyet önemli bir kategori oluşturmaktadır ve uygulamaların içeriğinde cinsiyete özgü zorlukların dikkate alınması önemlidir.

4. Aktif Yaşlanma

Önceki başlıklarda incelendiği üzere yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin fiziksel ve bilişsel sağlığı ve yaşam memnuniyeti için sosyal dışlanmanın önlenmesi önemlidir. Politik uygulamalarla toplumsal içerme desteklenebilir, kümülatif dezavantajların olumsuz etkileri hafifletilebilir, sosyal etkileşim hem grup içi hem de gruplar arası boyutlarda tesis edilebilir. Özellikle de yakın ilişkileri olmayan ya da sınırlı olan yaşlılar için sosyal aktivitelere katılım bilişsel sağlık üzerinde özellikle önemlidir, bu nedenle aktif ve sağlıklı yaşlanmayı cesaretlendiren sosyal politikalar özellikle sosyal izolasyon tehlikesindeki yaşlıları hedeflemelidir (Litwin ve Stoeckel, 2016, s. 91). Politika yapıcılar, güven ve sosyal katılımı söz gelimi ekonomik eşitsizlikleri önleyecek yapılaşma girişimlerle güçlendirebilir (Nummela, 2015, s. 202). Sağlığın güçlendirilmesi açısından bakınca, yaşlılar arasında gönüllü çalışmanın oluşturulması hayati bir adım olabilir. Yaşlıların öznel iyi oluş halinin yükseltilmesinde gönüllü çalışmaların faydaları daha iyi politikalar, pratikler ve araştırmalar ile desteklenmesine ihtiyaç vardır (Theurer ve Wister, 2010, s. 178).

Ip ve arkadaşlarının (2007, s. 733) yaşlı göçmenler, çocukları ve sosyal hizmet uzmanları ile yaptıkları araştırmanın sonuçlarına göre genel ve yerel yönetimin mekânsal alt yapı sağlaması sosyal izolasyonun aşılması için önemlidir. Bu bağlamda kent ve topluluk hizmetleri planlanırken

yaşlı göçmenlere özel buluşma noktaları ve sosyal aktivite merkezlerinin oluşturulması, sosyal ve sağlık hizmetlerine erişim için bilgi sağlayan sosyal merkezlerin açılması oldukça önemlidir. Ayrıca kamusal alanlarda çok dilli işaretlerin kullanılması gerekmektedir. Politikalarda yaşlıların aşına oldukları topluluklarda yaşamasını destekleyen konut politikası uygulamaları önemlidir (Scharlach ve Lehning, 2013, s. 129).

Yaşlıların sosyal ağ tiplerinin belirlenmesi, politikalar için önemli potansiyele sahiptir (Litwin ve Shiovit-Ezra, 2010, s. 386). Göçmen yaşlıların yalnızlıktan korunması için yapılan mevcut çalışmaların büyük çoğunluğu sosyal ilişkilerin nitel ve nicel olarak geliştirilmesine odaklanmaktadır (Cattan vd. 2005; Findlay 2003; Fokkema ve Van Tilburg 2007; Masi vd. 2011'den akt. Fokkema ve Naderi, 2013, s. 297). Halbuki sağlık ve sosyoekonomik koşullara yönelik ön çalışmalar da gereklidir çünkü ancak böylelikle spor kulüplerine katılım, sosyal ve kültürel aktivitelere katılım, eğitim kursları ve dil kurslarına katılım, iletişim ve bilgisayar becerilerini geliştirme ve internetten çeşitli kurslara katılma gibi uygulamalar yerini bulabilecektir (Fokkema ve Knipscheer, 2007'den akt. Fokkema ve Naderi, 2013, s. 297). Patzelt (2017, s. 229, 230) Kanada'da yaşlanan Alman göçmenlerle yaptığı çalışmada, bu grubun ihtiyaç halindeki üyelerine gönüllü ev ziyaretleri yaparak yalnızlıklarını azaltmaya çalıştığını ortaya koymuştur. Kriz önleyici politikalar kapsamında yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin sosyal izolasyon ve yalnızlık tehlikesine karşı desteklenmesi dikkate alınmalıdır.

Yaşlı ve yaşlanan göçmenleri homojen bir grup olarak değerlendirmeyip yaşlanma ve göçten kaynaklanan biricik yaşam tecrübelerini anlamak önemlidir. Yaşlanan göçmenlerin mikro, mezo ve makro seviyelerdeki korunmasızlıkları reddedilmeksizin, sosyal birer aktör olarak mevcut ve potansiyel korunmasızlıklarla başa çıkma stratejilerinin çok yönlü incelenmesine ihtiyaç vardır (Ciobanu vd., 2017, s. 169-170). McNamara ve Gonzales'in (2011, s. 499) çalışmasına göre düşük beşeri sermayesi olan yaşlılar gönüllü çalışmalara katılamamakta ve bu nedenle bunların sağlık, sosyal ağ ve destek üzerinde sağladığı olumlu sonuçlardan faydalanamamaktadır. Bu durum yaşlılık döneminde eşitsizliklere yol açabilir. Bu nedenle düşük sosyoekonomik statüden yaşlıların katılımını destekleyen programların politikalarla desteklenmesi özellikle önemlidir. Sosyal dışlanmanın ölçüm ve takibi, iyi oluş halini yükseltmeyi amaçlayan politikaların tasarımı için hayati önemdedir (Börsch-Supan vd. 2015, s. 6).

Yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin sivil katılımından bahsederken hem dil engeli gibi kümülatif dezavantajlar hem de göçmen statüsüne tanınan haklar gibi uygulamaların göz önüne alınması önemlidir. Göçmenlerin sosyal ağlarını, sosyal desteklerini ve sosyal katılımlarını harekete geçirme yeteneği, göç edilen varış ülkesinin diline hakimiyetleri ve eğitim seviyeleri gibi beşeri sermayelerine de bağlıdır. Bu konularda desteklenmeleri ise ancak göçmenlere yönelik politikalar ve göçmen statüsüne tanınan haklar gibi makro sosyal süreçlerle sağlanabilir (Ryan vd., 2008, s. 677). Ek olarak, göçmenlere yönelik genel tutum da göçmenlerin ev sahibi toplumun kurum ve gruplarına dahil olmalarında etkilidir (Berry vd., 1992'den akt. Ryan vd., 2008, s. 677). Yaşlıların gönüllü çalışması yaşlı bireyler ve aileleri için önemli olduğu gibi toplum için de önemlidir. Pek çok yaşlı yetişkinin kâr amacı gütmeyen örgütler için önemli meziyetler olan liderlik ve diğer yetenekleri vardır (Romero ve Minkler, 2005'den akt. McNamara ve Gonzales, 2011, s. 490). Yaşlıların topluma gönüllü çalışmalar üzerinden yaptığı katkının anlaşılması, gönüllü çalışmaları bırakmalarının arkasındaki nedenler ve daha çok katılım sağlayacak programların nasıl tasarlanabileceğinin anlaşılması önemli uygulama alanlarıdır (McNamara ve Gonzales, 2011, s. 490).

TARTIŞMA

Avrupa'da yaşlı ve yaşlanan göçmen nüfusu hızla artmaktadır. Bu grubun genel olarak sosyo-ekonomik durumu ve özeldede emeklilik hakları göçmen olmayan (yerli) gruplara kıyasla düşük statüdedir. Kümülatif dezavantajlarının üstesinden gelebilmeleri için oluşturulan sosyal politikalar planlanırken kültürel ve dilsel anlamda farklı nüfus gruplarıyla iletişimin sağlanması ve sosyoekonomik ve ailevi durumlarına özel ihtiyaçlarının dikkate alınması gerekmektedir (Rallu, 2017, s. 12). Ayrıca, politika yapıcılara sosyal, sağlık ve yaşlı bakım hizmetlerinin planlanması konularında nitelikli bilimsel verinin sağlanmasına ihtiyaç vardır. Örneğin SHARE (Survey of Health, Ageing and, Retirement in Europe) gibi uluslararası mukayeseye imkan tanıyan, boylamsal, nicel veri toplayan araştırmaların örneklemelerinde yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin temsili artırılmalıdır. Schans ve Komter (2010, s. 202) 2010 gibi görece eski bir çalışmalarında göçmen gruplarının büyük anket çalışmalarına dahil edilmesinin standart hale getirilmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Bununla birlikte 2017 yılına gelindiğinde bile, OECD'nin (2017, s. 72) iyi-oluş hali hakkındaki *How's Life* raporunda düşük gelirli yaşlılar ve göçmenler gibi en kırılgan durumdaki nüfus grupları için özel alt-örneklemeler oluşturulması

gerektiği, bu grupların örneklemlerde yeterince temsil edilmediğine hâlâ dikkat çekildiği görülmektedir. Yeterli bilimsel veri olmadığında bu grubun sosyal ihtiyaçlarının tespiti ve uygulama alanlarının oluşturulmasında yetersiz kalmaktadır.

Avrupa'daki yaşlı ve yaşlanan göçmenleri hedefleyen mevcut sosyal politika yaklaşımlarında bazı eksik ve sorunlar vardır. Bu konudaki tartışmaların öne çıkan gündemlerinden biri bu grubun politika üretilirken nasıl tanımlanacağı yani hangi özelliklerinin odağa alınacağı konusudur. Akademik çalışmalara bakıldığında sosyal gerontoloji literatüründe yaşlı ve yaşlanan göçmenleri homojen bir grup olarak ele alan yaklaşımlar bulunmakla birlikte, tam aksine, etnosentrik kültürel yaklaşımların ötesine geçilmesinin gerekliliği üstünde duran çok sayıda çalışmanın da olduğu görülmektedir (Rallu, 2017, s. 12). Bu grubun tanımlanmasında, sosyal eşitsizliklerin gerçek sosyal bağlamının anlaşılması için kümülatif dezavantajlarının farkında olunması önemlidir. Bununla birlikte, bu grubun tecrübe ettiği sorunların, etnik norm ve etnik farklılıklarından kaynakladığı yönündeki yaklaşımların önüne geçilmelidir (Zubair ve Norris, 2015, s. 900). Zira bu türlü yaklaşımlar yaşlı bakımı ve politikaları üzerinde çalışan kişilerin bu grubu “sosyal bir sorun” olarak görmesine yol açmaktadır (Torres, 2006'dan akt. Zubair ve Norris, 2015, s. 900).

Göçmen kökenli olmanın yaşlanma tecrübesine kattığı “kendine özgü durumların” politika yapımcıların gündeminde yerini alması önemlidir. Bu kendine özgü durumlara verilebilecek somut örneklerden biri emeklilik haklarıdır. Maddi yoksunluk durumunun ulusötesi yaşlanma deneyimine özgü yani ulusötesi dinamikleri vardır. Yaşlı göçmenler için göç edilen varış ülkesi ve köken ülkeler arasında “ikili sosyal güvenlik sözleşmeleri” olmadığında emeklilik maaşı kur farklılıklarından etkilenmekte ve finansal güvenlik sarsılmaktadır (Ciobanu ve Hunter, 2017, s. 6). Avrupa'daki yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin karşılaştığı bir diğer sorun da politik haklarıdır. İsveç ve Hollanda gibi bazı ülkelerde göçmenler politik karar alma süreçlerine dahil edilmekte iken pek çok Avrupa ülkesi için onlarca yıldır göç ettikleri ülkelerde yaşayan göçmenler için bile katılım söz konusu değildir ve bu durum politik bir problem haline gelmektedir (Yurdakul, 2009, s. 10). Heterojen bir grup olarak yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin politika yapım süreçlerine doğrudan katılımı isabetli ve sürdürülebilir uygulamalar için önemlidir (Yılmaz, 2018, s. 188).

Yine yaşlı ve yaşlanan göçmenlere özgü bir tecrübe olarak, ikincil sosyalizasyon ile öğrenilen göç ülkesi dilinin -dile ne kadar hakimiyet kazanılmış olunursa olunsun- ilerleyen yaşlarda Alzheimer veya demans sonucu unutulması ihtimali vardır. Bu durum yaşlı ve yaşlanan göçmenler için göç ülkesinde yeni mahrumiyet koşullarına neden olmaktadır (Patzelt, 2017, s. 226). Bu nedenle politikalarda çok dilli uygulamaların geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Sadece ana dilde hizmetin olumsuz bir sonucu, hizmetlerle ilgili bilgi yetersizliği nedeniyle hizmetlere erişiminde eşitsizlik yaşanmasıdır (Polacsek ve Angus, 2016, s. E4).

Nüfus yaşlandıkça yaşam kalitesinin farklı açılarından biri olarak sosyal içerme artan önem kazanacaktır. Bu nedenle, kamu hizmetlerine erişime ek olarak sosyal ilişkilerin geliştirilmesine imkân sağlayan altyapıların sağlanması gibi meseleler hem politika yapımcıların hem de akademisyen ve araştırmacıların gündeminde daha çok yer bulmalıdır (Myck, vd., 2015, s. 77). Politika yapımcıların, sosyal dışlanma sorununun çözümü için mahrumiyetin “maddi olmayan sosyal açılmasına” dikkat sarf etmesi gerekmektedir. Potansiyel politik ölçütlerde, gelir ve maddi iyi oluş hali ile sınırlı çerçevelerin ötesine geçilmesi önemlidir (Börsch-Supan vd. 2015, s. 8). Zira sosyal dışlanma ekonomik dezavantajlarla sınırlı bir gündemle ele alınamayacak kadar çok boyutludur.

Blakemore’a göre (1999, s. 768) Avrupa ülkelerinde göçmen grupları, konut ve yaşam koşullarında dezavantajlılık yaşamakta ve ayrımcılıkla karşılaşmaktadır. Bu durum sadece sağlık için elverişli hanelerde yaşanmaması ile sınırlı değildir. Stoeckel ve Litwin (2015, s. 47) genel olarak Avrupa’daki yaşlıların çoğunluğunun eczane, banka ve tıbbi hizmetlere erişiminin kolay olduğu mahallelerde yaşadıkları, bununla birlikte küçük ama kayda değer bir bölümünün bu temel hizmetlere erişimde zorluk yaşadığı sonucuna ulaşmıştır. Kümülatif dezavantajları göz önüne alındığında, kentte yaşlanan göçmen yaşlılar arasından bu hizmetlere erişimde sosyal dışlanma riski altında olanları hedefleyen politika çalışmalarının yapılması gerektiği söylenebilir. Kent planlamacılarının ve yaşlılara hizmet sağlayan kurumların bu durumu dikkate alarak politika tasarlaması önemlidir.

Yaşlı ve yaşlanan göçmenler üzerine politika geliştirilirken önem verilmesi gereken bir boyut kentsel mekân tasarımlarıdır. Shiovitz-Ezra (2015, s. 177) kentsel bir birim olarak mahallelerin sosyal politika ve programlarının merkezine yerleştirilmesi gerektiğini çünkü yaşlılıkta sosyal dışlanmanın

azaltılmasında önemli rol oynayabileceklerini ifade etmektedir. Mahalle seviyesinde yani yerel ağlarda sosyal dayanışmanın ve kohezyonun artırılması için yapılacak sistematik çalışmalar, sakinlerin mahallelerine ve komşularına aidiyet hisleri üzerinde önemlidir. Aidiyet hissi ve güven, tüm yaşlılar için önemli olmakla birlikte göçmen kökenli olanlar için özellikle önemlidir. Yine kentsel erişilebilirlik ve ulaşılabilirlik de yaşlıların gündelik hayatlarını özerk biçimde devam ettirebilmelerinde anahtar role sahiptir.

Yaşlılık döneminde ve yaşlanma süreci boyunca kişinin içinde yaşadığı topluluğa katılımı, farklı topluluklar ile etkileşim kurması, mevcut sosyal ağlarını sürdürüp kaybedilen sosyal ağların yerine yenilerini koyması sosyal politikalar için çok yönlü öneme sahiptir. Çünkü sosyal sermaye ile fiziksel ve mental sağlık arasında pozitif ilişki vardır. Litwin ve Stoeckel (2016, s. 79) çalışmalarında sosyal ağ ve aktivitelere katılım ile yaşlılık dönemindeki bilişsel işlevler arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılması için yeni çalışmalara ihtiyaç olduğunu ifade etmektedir. Politikalar için hangi sosyal aktivitelerin sağlık üzerinde en fazla etkiye sahip olduğunun anlaşılması ve yaşam seyrinin farklı dönemlerindeki bireylerin bu aktivitelerden nasıl etkiledikleri konularında yeterli bilgi birikiminin oluşturulmasına ihtiyaç vardır (Theurer ve Wister, 2010, s. 158). Steffens ve arkadaşlarının (2015, s. 8) araştırma sonuçlarına göre emeklilikte üye olunan sosyal grup sayısı hem yaşam kalitesi hem de mortalite için önemli bir tahmin edicidir ve bu bulgu pratik müdahaleler için önemli bir arka plan sağlamaktadır. McNamara ve Gonzales'in (2011, s. 499) yaşlılıkta gönüllü çalışma ile beşeri sermaye, sosyal sermaye ve kültürel sermaye arasındaki ilişkiyi ele aldıkları çalışmalarının sonuçlarına göre hangi kurumsal faktörlerin yaşlılıkta gönüllü çalışmalara katılımı etkilediği üzerine daha çok araştırma yapılması gereklidir. Görüldüğü üzere sosyal ilişkilerin ve sosyal katılımın anlaşılması önem arz etmektedir.

SONUÇ

Bu makalede yaşlı ve yaşlanan göçmenleri hedefleyen politikalar ele alınmıştır. Öncelikle bu nüfus grubunun nasıl tanımlanacağı sorusu tartışılmıştır. Çünkü politika üretilirken hedeflenen grubun özelliklerinin anlaşılması anahtar role sahiptir. Yaşlı ve yaşlanan göçmenler için yaşa ek olarak göçmen kökenli olmaları politika yapımında belirleyici bir özelliktir. Ulusötesi yaşlanmada, doğulan ülkede yaşlanandan farklı olarak, ulusötesi yaşam pratikleri karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal politika yapımında Avrupa'daki yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin mevcut korunmasızlıklarını şekillendiren pek çok boyut vardır. Yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin mevcut ekonomik ve sosyal zorlukları göç geçmişinden yani göç motivasyonundan, köken ülkeden ve varış ülkesinden doğrudan etkilenmektedir. Çünkü göç politikaları, ekonomik sistemleri, refah rejimi modelleri, vatandaşlık statüleri ve sosyal hak sistemleri, emeklilik sistemleri ve sosyal güvenlik sistemleri etkili olmaktadır. Ayrıca bireysel yaşam öyküsünde istihdam tecrübesi ve varış ülkesinin diline hakimiyet de önem arz etmektedir.

Politik uygulamalar planlanırken mevcut politikadaki eksik ve hatalı yaklaşımların tekrarlanmaması önemlidir. Farklı göçmen gruplarının sadece göçmen olmalarına (yani yerli olmamalarına) odaklanılarak bunların homojen bir kategori (göçmenler) halinde ele alınması bu hatalardan biridir. Yaşlı ve yaşlanan göçmenlere politika üretilirken yaşam seyri boyunca biriken ve yaşlılık döneminde önemli sonuçlara sahip olan kümülatif dezavantajlar altında sosyo-ekonomik dezavantajlılık durumuna ek olarak cinsiyetin etkisinin dikkate alınması önemlidir.

Yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin sağlık ve sosyal bakım ihtiyaçları üzerine yapılacak politikalar, en fazla görünürlük kazanan politika yapım alanıdır. Sağlık ve bakım politikalarında da ulusötesi yaşam ve kültürel çeşitliliğin etkileri önemsenmelidir. Bu politik uygulama alanı sosyal olanla da iç içedir. Zira sosyal ağ, sosyal destek ve sosyal katılımın fiziksel ve mental sağlık ile yaşam memnuniyeti üzerinde büyük etkisi bulunmaktadır.

Son olarak kentsel mekân tasarımlarına yönelik politikalar da değerlendirmeye alınmalıdır. Kümülatif dezavantajlar, barınma koşullarının yaşlılık dönemi ihtiyaçlarına ne kadar uygun olduğu üzerinde belirleyici role sahiptir. Yine, cinsiyet de dikkate alınması gereken bir diğer unsurdur. Kadın yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin gönüllü dernekler gibi kamusal alanlara katılımlarını destekleyecek politik adımların atılması gereklidir. Politika yapıcılara sosyal, sağlık ve yaşlı bakım hizmetlerini planlanmaları için bilimsel veri sağlanmasına ihtiyaç vardır. Uluslararası mukayeseye imkân tanıyan nicel veri sağlayan araştırmaların örneklemlerinde yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin temsili artırılmalıdır. Bu konuda, ülkemizde de yaşlı ve yaşlanan nüfusu ulusal düzeyde temsil etme kapasitesine sahip nicel veriye ihtiyaç duyulduğu açıktır.

KAYNAKÇA

- Adak, D. (2003). Yaşlıların Gayri Resmi Bakıcıları: Kadınlar. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 2(6),1-9. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21114/227421>
- Aközer, M., Nuhrat, C., Say, Ş. (2011). Türkiye’de yaşlılık dönemine ilişkin beklentiler araştırması. *Aile ve Toplum*, 7(27), ISSN: 1303-0256.
- Alexander, Z. 1999. Department of Health Study of Black, Asian and Ethnic Minority Issues. Department of Health, London.
- Altan, Ö. Z., Şişman, Y. (2003). Yaşlılara yönelik sosyal politikalar. *Kamu-İş*, 7(2),1-35.
- Angelini, V., Laferrère, A. (2013). Friendship, housing environment and economic resources: what influences social network size after age 50?. Börsch-Supan, A., Brandt, M., Litwin, H. (Ed.), *Active ageing and solidarity between generation*. (ss. 323-335). Berlin: De Gruyter.
- Ardahan, Y. (2010). Yaşlılık ve Huzurevi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 20(20),25-32 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21108/227334>
- Arpacı, D., Ersoy, P. (2009). Evde Yaşayan Yaşlıların Huzurevinde Yaşamaya İlişkin Görüşleri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18(18),87-98. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21099/227226>
- Arun, Ö. (2016). Çağdaş Türkiye’de yaşlılık ve eşitsizlik. *Sosyoloji Dergisi*, 36(2),351-372. DOI: 10.16917/iusosyoloji.291221
- Ak, Y. (1991). Yaşlılık Psikolojisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 2(2). Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21110/227358>
- Aidukaite, J. (2009). Old welfare state theories and new welfare regimes in Eastern Europe: Challenges and implications. *Communist and Post-Communist Studies*, 42, 2–39.
- Aysan, F. (2017). Türkiye’de sosyal güvenlik ve refah. Tufan, İ.; Durak, M. (Ed.), *Gerontoloji* (ss. 387-410). Ankara: Nobel.
- Baldassar, L., Baldock, C. V., Wilding, R. (2007). Families Caring Across Borders: Migration, Ageing and Transnational Caregiving. New York: Palgrave MacMillan.
- Bauböck, R. (2002) How Migration Transforms Citizenship: International, Multinational and Transnational Perspectives. Vienna: Institutionellen Wandel und Europa ische Integration, IWE Working Paper Series No. 24.
- Bayık Temel, P., Altuğ Özsoy, P., Uysal, Y., Ergül, Y., Vural, A., Yıldırım, A. (2009). Yaşlılarda Sağlık Anlayışı. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 16(16),95-105. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21096/227197>

- Berry, J., Poortinga, Y., Segall, M., Dasen, P. (1992). *Cross-Cultural Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Beito, D. T. (2000). *From Mutual Aid to the Welfare State: Fraternal Societies and Social Services, 1890-1967*. Chapel Hill and London: The University of North Carolina Press.
- Bekaroğlu, D. (1991). Yaşlılık Döneminin Ruhsal Sorunları. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 1(1), Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21106/227309>
- Blackburn, R. M., Dale, A., Jarman, J. (1996). Ethnic differences in attainment in education, occupation and lifestyle. In Karn, V. (Ed.), *Ethnicity in the 1991 Census*, volume 4. Her Majesty's Stationery Office, London, 242-64.
- Blakemore, K. (1999). International migration in later life: social care and policy implications. *Ageing and Society*, 19, 761-774.
- Bonoli, G. (1997). Classifying welfare states: a two dimension approach, *Journal of Social Policy*, 26(3), 351-372.
- Börsch-Supan, A., Kneip, T. L., Myck, M., Weber, G. (2015). SHARE: a European policy device for inclusive ageing societies. Börsch-Supan, A., Kneip, T., Litwin, H. E. (Ed.); *Ageing in Europe- Supporting Policies for an Inclusive Society* (1-22). Berlin, Boston: De Gruyter.
- Brach, C., Fraser, I. (2000). Can cultural competency reduce racial and ethnic health disparities? A review and conceptual model, *Medical Care Research and Review*, 57 (1),181-217.
- Buffel, T. (2017). Ageing migrants and the creation of home: Mobility and the maintenance of transnational ties. *Population, Space and Place*, 23,1-13.
- Burholt, V. (2004). The settlement patterns and residential histories of older Gujaratis, Punjabis and Sylhetis in Birmingham, England. *Ageing & Society*, 24,383-409.
- Cattan, M.; White, M.; Bond, J., Learmouth, A. (2005) Preventing social isolation and loneliness among older people: a systematic review of health promotion interventions. *Ageing Soc*, 25(1),41-67.
- Ceylan, H. (2015). *Yaşlılık ve refah devleti*. (1. Baskı). İstanbul: Açılım Kitap.
- Ciobanu, R. O., Hunter, A. (2017). Older migrants and (im)mobilities of ageing: An introduction. *Population, Space and Place*, 23,1-10.
- Ciobanu, R. O., Fokkema, T., Nedelcu, M. (2017). Ageing as a migrant: vulnerabilities, agency, and policy implications. *Journal of ethnic and migration studies*, 43(2),164-181.

- Cook J. (2010). Exploring older women's citizenship: Understanding the impact of migration in later life. *Ageing and Society*, 30. 253–273.
- Cramm, J. M., Van Dijk, H. M., Nieboer, A. P. (2012). The Importance of Neighborhood Social Cohesion and Social Capital for the Well Being of Older Adults in the Community. *The Gerontologist*, 53(1), 142-150.
- Croda, E. (2015). Pain and social exclusion among the European older people. In Börsch-Supan, A.; Kneip, T.; Litwin, H. et al. (Ed.), *Ageing in Europe- Supporting Policies for an Inclusive Society* (313-320). Berlin, Boston: De Gruyter.
- Çadır, M. (2017). İngiltere’de Yaşlılara yönelik sosyal hizmetlerin dönüşümü: Huzurevi sektörüne genel bir bakış. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 17(39), 9-32. DOI: 10.21560/spcd.v17i33911.336023
- Çalık, M., Sözbilir, M. (2014). İçerik analizinin parametreleri. *Eğitim ve Bilim*, 39(174), 33-38. DOI: 10.15390/EB.2014.3412
- Çekal, N. (2006). Huzurevinde kalan yaşlıların beslenme servisi örgütünden memnuniyet durumları. *Aile ve Toplum*, 3(10), ISSN: 1303-0256.
- Denktaş, S. (2011). *Health and Health Care Use of Elderly Immigrants in the Netherlands. A comparative study*. Rotterdam: Erasmus University.
- Duben, A. (2018). Türkiye ve Avrupa’da Nüfus Yaşlanması, Aile, Piyasa ve Devlet. *Yaşlanma ve Yaşlılık*. (ss. 67-78). (1. Baskı). İstanbul:İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Dumas, D., Turner, B. S. (2009). Aging in Post-industrial Societies: Intergenerational Conflict and Solidarity. J. L. Powell, & J. Hendricks (Ed.), *The Welfare State in Post-Industrial Society, A Global Perspective* (41-56). Springer Dordrecht Heidelberg London New York: Springer.
- Dwyer, P., Papadimitriou, D. (2006). The social security rights of older international migrants in the European union. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 32(8), 1301-1319.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Cambridge: Polity Press. Esping-Andersen, G. (1999). *Social foundations of postindustrial economies*. New York: Oxford University Press.
- Ferrera, M. (1996). The ‘southern’ model of welfare in social Europe. *Journal of European Social Policy*, 6, 17–37.
- Findlay, R. A.s (2003) Interventions to reduce social isolation amongst older people: where is the evidence? *Ageing Soc*, 23(5). 647–658

- Fokkema, T., Knipscheer, K. (2007) Escape loneliness by going digital: a quantitative and qualitative evaluation of a Dutch experiment in using ECT to overcome loneliness among older adults. *Ageing Ment Health*, 11(5). 496–504
- Fokkema, T., Van Tilburg, T. G. (2007) Zin en onzin van eenzaamheids-interventies bij ouderen [Loneliness interventions among older adults: sense or nonsense?]. *Tijdschr Gerontol Geriatr*, 38(4).185–203
- Fokkema, T., Naderi, R. (2013). Differences in late-life loneliness: a comparison between Turkish and native-born older adults in Germany. *Eur J Ageing*, 10, 289-300.
- Fokkema, T., Cela, E., Witter, Y. (2016). Pendular Migration of Older Adults: Misconceptions and Nuances. In *Transnational Aging: Current Insights and Future Challenges*, Vindent Horn ve Cornelia Schweppe (Ed.), 141–161. London: Routledge.
- Ghuman, P. A. S. (2000). Acculturation of South Asian adolescents in Australia. *British Journal of Educational Psychology*, 70,305–16.
- Ginn, J., Arber, S. 2001. Pension prospects of minority ethnic groups: inequalities by gender and ethnicity. *British Journal of Sociology*, 52(3),519–39.
- Giuntoli, G., Cattan, M. (2012). The experiences and expectations of care and support among older migranst in the UK. *European Journal of Social Work*. 15(1),131-147.
- Gökler-Danışman, I., Aydın, G. (2011). Huzurevinde yaşayan yaşlıların benlik algılarının yordanmasında sosyodemografik özellikler ve algılanan sosyal desteğin rolü. *Aile ve Toplum*, 7(24). ISSN: 1303-0256.
- Gray, A. (2015). Social capital and neighbourhood in older people's housing. Nyqvist, F.; Forsman, A. K. (Ed.); *Social Capital as a Health Resource in Later Life: The Relevant of Context* (s. 65-88). Dordrecht, Heidelberg, New York, London: Springer.
- Horn, S., Schweppe, C. (2017). Transnational aging: toward a transnational perspective in old age research. *Eur J Ageing*, 14, 335-339.
- Ip, D.; Lui, C. W., Chui, W. H. (2007). Veiled entrapment: a study of social isolation of older Chinese migrants in Brisbane, Queensland. *Ageing & Society*, 27,719-738.
- Karadağ, H., Akyıldız, N. A. (2019). Avrupa'nın demografik dönüşümünde uzun dönem yaşlı bakımının sürdürülebilirliğinin değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 44,571-596.
- Karadeniz, G., Yanikkerem Uçum, E., Dedeli, Ö., Oran, S., Talaz, D., Sürüm, S. (2009). Üniversite öğrencilerinin yaşlı istismarına yönelik düşünceleri. *Aile ve Toplum*, 5(17).

- Klok, J., Van Tilburg, T. G., Suanet, B., Fokkema, T. (2017). Transnational aging among older Turkish and Moroccan migrants in the Netherlands: Determinants of transnational behavior and transnational belonging. *Transnational Social Review*, 7(1), 25-40.
- Koçer, A., Uysal, Y. (2008). Health Services and Home Care for Elder People. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 13(13),121-128. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21113/227399>
- Kurtkan, A. (1977). Türkiye’de nüfus problemleri ve planlaması. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi*
- Litwin, H., Shiovitz-Ezra, S. (2010). Social Network Type and Subjective Well-being in a National Sample of Older Americans. *The Gerontologist*, 51(3), 379-388.
- Litwin, H., Stoeckel, K. J. (2016). Social Network, Activity Participation, and Cognition: a complex relationship. *Research on Aging*, 38(1),76-97.
- Liu, A. Q., Besser, T. (2003). Social Capital and Participation in Community Improvement Activities by Elderly Residents in Small Towns and Rural Livensage, A., Mizrahi Mirdal, G. (2017). Growing old in exile - a longitudinal study of migrant women from Turkey. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43(2), 287-302.
- Lorenz-Meyer, D., Grotheer, A. (2000). Reinventing the Generational Contract – Anticipated Care-Giving Responsibilities of Younger Germans and Turkish Migrants. Sara Arber ve Claudine Attias-Donfut (Ed.). *The Myth of Generational Conflict – The Family and State in Ageing Societies*, (190–208). London: Routledge.
- Masi, C.M., Chen, H.Y., Hawkey, L. C., Cacioppo, J. T. (2011) A meta-analysis of interventions to reduce loneliness. *Pers Soc Psychol Rev*, 15(3),219–266
- McNamara, T. K., Gonzales, E. (2011). Volunteer Transitions Among Older Adults: The Role of Human, Social, and Cultural Capital in Later Life. *The Journals of Gerontology, Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 66(4),490-501.
- Moya, J. C. (2005). Immigrant and Associations: A global and historical perspective. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31(5),833-864.
- Muckenhuber, J., Burkert, N., Grobschadl, F., Rasky, E. (2015). The importance of social capital for health among older people: The Bourdieu Perspective. Nyqvist, F. F.; Forsman, A. K. (Ed.), *Social Capital as a Health Resource in Later Life: The Relevance of Context* (51-64). Dordrecht, Heidelberg, New York, London: Springer.

- Myck, M., Najsztub, M., Oczkowska, M. (2015). Measuring social deprivation and social exclusion. In Börsch-Supan, A., Kneip, T., Litwin, H. vd. (Ed.), *Ageing in Europe-Supporting Policies for an Inclusive Society* (67-77). Berlin, Boston: De Gruyter.
- Naldemirci, Ö. (2013). *Caring (in) Diaspora –Aging and Caring Experiences of Older Turkish Migrants in a Swedish Context* (Yayınlanmamış Doktora tezi). University of Gothenburg, Gutenberg.
- Nummela, O. (2015). Social capital and self-rated health among ageing people in urban and rural locations in Finland and in Europe. Nyqvist, F. F.; Forsman, A. K. (Ed.), *Social Capital as a Health Resource in Later Life: The Relevant of Context*. (191-207). Dordrecht, Heidelberg, New York, London: Springer
- OECD. (2017). *How's Life? 2017: Measuring Well-being*. Paris: OECD Publishing.
- Özkan, D., Purutçuoğlu, Y. (2010). Yaşlılıkta Teknolojik Yeniliklerin Kabulünü Etkileyen Sosyalizasyon Süreci. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 23(23),37-46 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21111/227378>
- Özmete, E. (2008). Yaşlılıkta Yaşamın Anlamının Refah Göstergeleri İle Yordanması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 15(15),7-20. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21115/227429>
- Palaz, F. S., Adıgüzel, Y. (2016). Hollanda'daki göçmen Türklerin aktif yaşlanma tecrübeleri, *Sosyoloji Dergisi*, 36(2),431-463. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusosyoloji/issue/35801/401031>
- Penninx, R., Schrover, M. (2001) *Bastion of Bindmiddel? Organisaties van immigranten in historisch perspectief*. Amsterdam: IMES.
- Park, H. J., Kim, C. G. (2013). Ageing in an inconvenient paradise: The immigrant experiences of older Korean people in New Zealand. *Australian Journal on Ageing*, 32(3),158-162.
- Patzelt, A. (2017). 'A totally new world has been opening up for me'- experiences of older German migrants who are actively involved in the German-speaking community in Ottawa, Canada. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43(2), 218-234.
- Polacsek, M., Angus, J. (2016). Making themselves at home: support needs of older Germans in Australia. *Australian Journal on Ageing*, 35(3), E1-E5.
- Portes, A. (1998). Social capital: Its origins and applications in modern sociology. *Annual Review of Sociology*, 24,1-24.
- Rallu, J. L. (2017). Projections of older immigrants in France, 2008-2028. *Populations, Space and Place*, 23,1-14.

- Romero, L., Minkler, M. (2005). Gold in gray: Senior volunteer leaders as an untapped public health resource. *Generations*, 2,36-40.
- Rostila, M., Nygard, M., Nyqvist, F. (2015). The role of welfare states and social capital for self-rated health among older Europeans. Nyqvist, F. F.; Forsman, A. K. (Ed.), *Social Capital as a Health Resource in Later Life: The Relevant of Context*. (207-232). Dordrecht, Heidelberg, New York, London: Springer.
- Ruspini, P. (2009). *Elderly Migrants in Europe: An Overview of Trends, Policies and Practices*. European Committee on Migration of the Council of Europe CDMG.
- Ryan, L., Sales, R., Tilki, M., Siara, B. (2008). Social Networks, Social Support and Social Capital: The Experiences of Recent Polish Migrants in London. *Sociology*, 42(4), s. 672-690.
- Schans, D., Komter, A. (2010). Ethnic differences in intergenerational solidarity in the Netherlands. *Journal of Aging Studies*, 24, 194-203.
- Scharlach, A. E. Lehning, A. J. (2013). Ageing-friendly communities and social inclusion in the United States of America. *Ageing & Society*, 33. 110-136.
- Schrover, M., Vermeulen, F. (2005). Immigrant Organisations. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31(5), 823-832.
- Shiovitz-Ezra, S. (2015). Loneliness in Europe: do perceived neighbourhood characteristics matter?. In Börsch-Supan, A.; Kneip, T.; Litwin, H. et al. (Eds), *Ageing in Europe- Supporting Policies for an Inclusive Society* (169-178). Berlin, Boston: De Gruyter.
- Soydan, M., Altıparmak, S., Karadeniz, G. (2005). Huzurevinde kalan yaşlılarda anksiyete durumu ve ilişkili risk faktörleri. *Aile ve Toplum*, 2(9), ISSN: 1303-0256.
- Steffens, N. K., Cruwys, T., Haslam, C., Jetten, J., Haslam, S. A. (2015). Social group memberships in retirement are associated with reduced risk of premature death: evidence from a longitudinal cohort study. doi:10.1136/bmjopen-2015-010164
- Stoeckel, K. J., Litwin, H. (2015). Accessibility to neighbourhood services and well-being among older Europeans. Börsch-Supan, A.; Kneip, T.; Litwin, H. et al. (Ed.), *Ageing in Europe- Supporting Policies for an Inclusive Society* (39-48). Berlin, Boston: De Gruyter.
- Selçuk, Z., Palancı, M., Kandemir, M. & Dündar, H. (2014). Eğitim ve bilim dergisinde yayınlanan araştırmaların eğilimleri: İçerik analizi. *Eğitim ve Bilim*, 39(173), 430-453.
- Suri, H., Clarke, D. (2009). Advancements in research synthesis methods: From a methodologically inclusive perspective. *Review of Educational Research*, 79(1), 395-430.

- Şentürk, M., Ceylan, H. (2015). İstanbul'da Yaşlanmak İstanbul'da Yaşlıların Mevcut Durumu Araştırması (1. Baskı). İstanbul: Açılım Kitap.
- Taşcı, F. (2010). Yaşlılara yönelik sosyal politikalar: İsveç, Almanya, İngiltere ve İtalya örnekleri. *Çalışma ve Toplum*, 1, 175-202.
- Theurer, K., Wister, A. (2010). Altruistic behaviour and social capital as predictors of well-being among older Canadians. *Ageing & Sociology*, 30, 157-181.
- Torres, S. (2006). Elderly immigrants in Sweden: 'otherness' under construction. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 32(8), 1341-1358.
- Tufan, İ. (2017). Yaşlanmanın siyaseti: Bugün, yarın ve gelecekte yaşlılık politikaları. Tufan, İ.; Durak, M. (Ed.), *Gerontoloji* (ss. 545-555), (1. Baskı). Ankara: Nobel.
- Uysal, O. A. (2002). Dünyada yaygın bir sorun: Yaşlı istismarı ve ihmali. *Aile ve Toplum*, 5(2). ISSN: 1303-0256.
- Üçku, R., Ergin, S. (1993). Yaşlılarda Günlük Yaşam Aktiviteleri, *Aile ve Toplum*, 3(3), ISSN: 1303-0256.
- Warnes, A. M., Williams, A. (2006) Older migrants in Europe: A new focus for migration studies. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 32. 1257-1282.
- Whaley, A. L. (2008). Cultural sensitivity and cultural competence: toward clarity of definitions in cross-cultural counselling and psychotherapy, *Counselling Psychology Quarterly*, 21, 215-222.
- Yavuz, S. (2004). Changing household and family compositions in Turkey: a demographic evaluation for 1968-1998 period. *Hacettepe University E-Journal of Sociological Research*, 2, 1-34.
- Yertutan, C. (1991). Yaşlılıkta Ortaya Çıkan Fiziksel Değişiklikler. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 1(2), ISSN: 1303-0256. <https://doi.org/10.21560/spcd.24175>
- Yılmaz, V. (2018). Sosyal Politika ve Yaşlanma. *Yaşlanma ve Yaşlılık*. (ss. 173-190). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yu, W. K. (2009). The barriers to the effectiveness of culturally sensitive practices in health and social care services for Chinese people in Britain, *European Journal of Social Work*, 12(6). 57-70.
- Yurdakul, G. (2009). *From Guest Workers into Muslims: The Transformation of Turkish Immigrant Associations in Germany*. UK: Cambridge Scholars Publishing.
- Yüksel, H., Hiçdurmaz, Z. (2019). "Misafir işçiden" "yaşlı göçmene" Avrupa'da yaşlanan göçmenlerin sorunları: Fransa örneği. *Journal of Economy Culture and Society*, 59, 213-234.

- Yüksel, Y., Kocaman, T. (2007). Ageing population, social services and assistance in Turkey. *Aile ve Toplum*, 3(12).
- Zickgraf, C. (2017). Transnational ageing and the 'zero generation': the role of Moroccan migrants' parents in care circulation. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 43(2), 321-337.
- Zubair, M., Norris, M. (2015). Perspectives on ageing, later life and ethnicity: ageing research in ethnic minority contexts. *Ageing & Society*, 35, 897-916